פרשיות באגרות הראי"ה

הרב מילשטיין ובניו שהתרחקו

שבט תרס"ז – אדר תרע"ג (1907–1913)

6 אגרות

הסיפור, האגרות לפי הסדר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

הסיפור בקצרה

ר' דובער מילשטיין, סוחר ותלמיד חכם חסידי מוורשה, ביקר בארץ בשנת תרס"ז ונפגש עם הרב קוק ביפו, ושאל שאלה שהטרידה הורים רבים באותו דור: מה עושים כשהבנים, שגדלו בבית של תורה, נמשכים אחרי זרמי הזמן ועוזבים את דרך התורה. שני בניו הצעירים התרחקו מן הדת, והרבי שלו הורה לו להתרחק מהם.

במשך שש שנים כתב הרב קוק אל הרב מילשטיין שש אגרות, וכולן אומרות דבר אחד: לא להפקיר את הבנים, אלא לקרב אותם באהבה. כבר באגרת הראשונה כתב הרב קוק שזו שיטתו, "להתנהג דוקא במדת החסד הגמור עם הצעירים" (כרך א', אגרת נ). האגרות שבמעשייה מראות איך העצה הזאת הולכת ומעמיקה: מעצה מעשית לאב אחד אל השקפה כוללת על הדור, שהוא טוב בפנימיותו ורע רק מבחוץ.

האגרות לפי הסדר

כרך א', אגרת נ: 1. לרב מילשטיין, בראש חודש שבט תרס"ז, אחרי פגישתם ביפו: לומר לבנים שיש בנטיותיהם דברים טובים, ולתת להם חופש ללמוד שפות וחכמות. מהם יש לבקש לשמור לפחות את המצוות העיקריות, כחסד עם כלל ישראל. כפייה לא תועיל.

"ע"כ אשרי אדם שומע לעצתי בזה, שבזה יציל את בניו מרדת ויקרבם באהבה לאט לאט לדרכי ישראל"

> האב המשיך לכתוב על צערו, והרב קוק איחר בתשובתו, כי "הצעת צערו הדאיבו גם את לבבי" (כרך א', אגרת קיג).

כרך א', אגרת קיג: 2. לרב מילשטיין, באדר ראשון תרס"ח: אין להתייאש משום בן ישראל. אפילו הדעות הרעות של הדור עומדות על בקשת היושר והצדק, ולכן צריך לדבר עם הבנים בשפתם, ולהגיד להם שמטרתם רצויה.

"עצתי היא, שבכל האופנים לא יפקיר את בניו ויקרבם כפי היכולת, וסופם בודאי לתשובה"

כרך א', אגרת קלח: 3. לרב מילשטיין, באייר תרס"ח: הרב קוק יוצא נגד הדעה הרווחת בין הלומדים שיש להפקיר את הבנים. הצעירים נסחפים בזרם הזמן, ודינם כאנוסים. העצה: לסייע להם בפרנסתם, לכתוב להם דברים היוצאים מן הלב, ולעורר אותם שלא יעזבו את אהבת עמם.

"הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ד' חפץ בה"

> שנתיים אחר כך, בשנת השמיטה תר"ע (ראו בפרשת שמיטת תר"ע והיתר המכירה), ביקש האב מהרב קוק גם אתרוגים (ראו בפרשת אתרוגי ארץ ישראל) מן הארץ.

כרך א', אגרת שלב: 4. לרב מילשטיין, באלול תר"ע: בשנת השמיטה הרב קוק אינו עוסק בעצמו במשלוח פירות הארץ לחוץ לארץ. על הבנים: דעתו כמאז. בנספח הרב קוק מסביר מדוע יש תקווה גם לרחוקים: כוח הכלל של האומה מוסיף אור מדור לדור.

"רק בחבלי אהבה ועשות חסד אנו יכולים להמשיך אלינו לב צעירינו, רק בנחת ושלו"

כרך ב', אגרת שעה: 5. לרב מילשטיין, במנחם אב תרע"א: הרב קוק שמח שהאב שומע לעצתו ומקרב את בניו. באותה אגרת: הסבר למאמרו בחוברת 'הניר', שמבקרים טענו שיש בו שבח למי שאינו ראוי לו.

"אשמח מאד במה שכבוד ידידי שומע לעצתי, לאחוז במדתו של אברהם אבינו, מדת החסד, ומדת השלו' של אהרן הכהן"

כרך ב', אגרת תקט: 6. לרב מילשטיין, באדר ראשון תרע"ג: האב עומד בין עצת הרבי שלו ובין עצת הרב קוק. הרב קוק מכבד את נאמנותו לרבו, אבל עומד על דעתו: כשהבנים רואים שהקשר עם ההורים אינו נפסק, רגשי תשובה מתעוררים בלבם.

"צריך שיהי' יקר בעינינו קורטוב אחד של טוב שנרויח מהם, אפילו אם לא יעלה הרבה בידינו"

מה קרה אחר כך

הרב מילשטיין שמע לעצת הרב קוק. לעת זקנתו עלה לארץ, גר תחילה בבית הרב קוק בירושלים, ואחר כך בשכונת בתי ורשה, ושם נפטר. בנו נפתלי לא חזר לשמירת מצוות, אבל תמך באביו ואף קנה לו דירה בירושלים.

האגרות לרב מילשטיין הן מן המקורות החשובים לשיטת הרב קוק ביחס לרחוקים. הן נכתבו לאב אחד, אבל הרב קוק עצמו ראה בהן הוראה לכל הדור: "ובאופן-התקרבות יש תקוה גם מהצעירים כולם" (כרך ב', אגרת תקט).

מה מלמדת הפרשה

לא להתייאש. "אין לנו להתיאש כלל וכלל משום בן ישראל" (כרך א', אגרת קיג).

לדבר בשפתם. "אנחנו צריכים להרכין את הרגשותינו הקדושות הרבה כדי לספר עם הבנים בלשון שהם נזקקים" (כרך א', אגרת קיג).

עזרה מעשית. "כמה שיש יכולת בידו יקרבם בסיוע לצרכי פרנסתם וצרכיהם המוכרחים" (כרך א', אגרת קלח).

הקשר אינו נפסק. כשהבנים רואים "שהרתוק שבין האבות לבנים אינו ניתק בשביל שגיאותיהם", מתעוררים בהם רגשי תשובה, "והרגש מביא לידי מעשה, ומעשה מביאה לידי אמונה" (כרך ב', אגרת תקט).

הרב שלמה אבינר על הפרשה

"יחס לבנים ולבנות המתרחקים מן התורה - על פי הרב קוק" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: חיבור שלם בשישים וחמישה פרקים קצרים, על פי מאמרי הרב קוק וההדרכות שבאגרותיו לרב מילשטיין: "אנוסים גמורים", אהבה, סבלנות - ואין ייאוש כלל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

נוסח האגרות

6 האגרות שבפרשה, לפי הסדר, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח שבט תרס"ז - יפו **נמען:** ר' דובער מילשטיין

הרב קוק מייעץ להורה איך לנהוג בבניו שהתרחקו מן הדת: במידת החסד, ולומר להם שיש בנטיותיהם דברים טובים שהם עצמם "גופי תורה". אפשר לתת להם חופש ללמוד השכלה ושפות, ולבקש מהם לשמור לפחות על המצוות העיקריות, מתוך יושר כלפי האומה. כפייה בכוח רק תזיק, ובהדרגה הם ובניהם יתקרבו. הרב קוק גם מאשר שהיין מרחובות כשר.

עיקרי הדברים

- יחס לנוער המתרחק מן הדת.
- חינוך בדרך החסד וההדרגה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו, ר"ח שבט תרס"ז[3].

כ'[4] ידידי הנכבד הרב המופלג הנגיד מו"ה[5] דובער מילשטיין נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר. ואשר בעצתי ישאל ע"ד[8] התנהגותו עם בניו, כבר אמרתי לכ"ת[9] בהיותו פה עמנו, ששיטתי היא להתנהג דוקא במדת החסד הגמור עם הצעירים, ולומר להם שיש בנטיותיהם כמה דברים טובים, וכל עיקר טעותם אינו כ"א[10] מה שהם סוברים שהדברים הטובים שהם מרגישים הם נגד התורה, ובאמת הם הם הנם גופי תורה. ע"כ[11], אע"פ[12] שראוי ליתן להם חופש ללמוד כתב ולשונות וחכמות, כאות נפשם, מ"מ[13] ראוי שהם מצדם יראו את חבתם ליהדות ולמצות, לכה"פ[14] להעקריות והחמורות, שבזה הם עושים חסד ומשפט עם כלל ישראל. וצריך להסביר להם, לפי מדרגתם, שלעשות צדקה נצחית עם האומה, ע"י[15] מה שיגרמו מצדם, שיחיו בקרבה הדברים המקודשים לה מראש מקדם, הוא דבר ישר לכל אדם, ואיש ישראל צריך להרגיש את היושר הזה באופן יותר גדול, מפני שבכל אופן יוכל אפילו היותר ירוד שבנו למצא, שיש לנו איזה הצטיינות מכל העמים ברוחניות, וזאת ההצטיינות אין ראוי לכל ישר-דרך לגרום מצדו שתהי'[16] נשפלת, כ"א ראוי לגרום לה חשיבות, ע"י מה שמתנהגים, ביחד עם ההשכלה, והסדרים החדשים בחיים לפי הזמן, בכ"ז[17] בדרכי ישראל. זאת היא המדרגה הנמוכה מאד, בתכלית השפלות, שכשידברו ההורים אל הבנים על פיה ימצאו להם בהם אזנים קשובות. ואם יאבו בחוזק יד להרימם למעלה ממדרגתם, ע"י התלהבות פנימית של קדושה, שהאבות מרגישים בלבבם, לא יועיל כלל להם רק יזיק. ע"כ אשרי אדם שומע לעצתי בזה, שבזה יציל את בניו מרדת ויקרבם באהבה לאט לאט לדרכי ישראל, וסוף סוף כשיבאו בשנים יטיבו מעשיהם, ובניהם אשר יולדו יוכלו להיות טובים מאבותיהם. והשי"ת[18] יעזרנו להטות לבב פושעי עמנו לתשובה שלמה, ויחיש לנו ישועתו באמת, בבא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב.

וע"ד[19] היין הנעשה ברחובות, יוכל כבודו לשתות בלא שום חשש, כי מתנהג הכל בדרך הכשרות.

אחתום בברכה ואה"ר[20], כנה"י[21] ונפש ידידו דוש"ת[22] באהבה,

הקי'[23] אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל[24]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
4. כ' - כבוד
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. לכ"ת - לכבוד תורתו
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. אע"פ - אף על פי
13. מ"מ - מכל מקום
14. לכה"פ - לכל הפחות
15. ע"י - על ידי
16. שתהי' - שתהיה
17. בכ"ז - בכל זאת
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. וע"ד - ועל דבר
20. ואה"ר - ואהבה רבה
21. כנה"י - כנפשו היקרה
22. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
23. הקי' - הקטן
24. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** ר' דובער הלוי מילשטיין

הנמען הצטער על בניו שהתרחקו מהדת, והרב קוק מעודדו שאין להתייאש מאף יהודי. גם הדעות הרעות של הדור עומדות על בקשת יושר וצדק, שהם 'דרך ה'' של אברהם, וטעותם היא רק שאינם יודעים שהמטרה מושגת דווקא בדבקות בתורה. יש להסביר להם פנים, להודות בטוב שבמטרתם ולהראות את סיגי הדעות החדשות. אין להפקיר את הבנים אלא לקרבם, וסופם לשוב בתשובה.

עיקרי הדברים

- אין להתייאש מאף יהודי.
- הדעות החדשות יסודן בבקשת צדק ויושר.
- קירוב בנים שהתרחקו, באהבה וברחמים.
- 'טועים בדבר מצוה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרס"ח[5].

שלו'[6] ברכה ומרפא לרוח וגו, לכבוד ידידי הרב הנכבד החסיד מו"ה[7] דובער הלוי מילשטיין נ"י[8].

אחדשה"ט[9].

עברו ימים ושבועות וחדשים מאז קבלתי את מכתבו היקר. אמנם מאד אחרתי מהשיבו, יאמין ידידי, כי דבריו היקרים והצעת צערו הדאיבו גם את לבבי, והייתי נדהם ולא ידעתי מה לענות' אמנם אח"כ[10] נתישבתי כי לא יפה היא השתיקה, בפרט כי דעתי העני' מסכמת שאין לנו להתיאש כלל וכלל משום בן ישראל, ו"גם כי אשב בחושך ד' אור ליי". ע"כ[11] אגלה בזה לכבודו כי אף שבאמת אם היו בניו קשורים לכל-הפחות לאומה הישראלית ברעיונם, והיו מחובבי-ציון או ציונים, הי'[12] יותר נקל להשיבם לאיתן דרך ד', מפני שיש יחש גדול בין ההכרה הלאומית בישראל אל שורש הקדושה באמונה ובקיום תורה ומצות, מ"מ[13] גם עכשיו שהרחיקו ללכת אין להתיאש מהם כלל וכלל, סוף-כל-סוף כ"כ[14] פעל אור ד" אשר הופיע בעולם אלפי שנים ע"י[15] תוה"ק[16], שעכשו כבר אין לנו אותה המינות הארורה, אשר כל באיה ל"י, שהיתה בימים הראשונים. עכשו אפילו הדעות היותר רעות עומדות הן על הבסיס של בקשת היושר והצדק, שבאמת הוא בעצמו הוא דרך ד' שצוה אברהם אבינו ע"ה[17] את בניו ואת ביתו לעשות צדקה ומשפט. ונמצא שכל הטעות של הדור היא רק מה שהם אינם יודעים, שכדי לבוא אל המטרות הטובות שהם חושקים, צריכים בני ישראל להיות מכבדים את התורה ודבקים יפה באמונת ד' ב"ה, שהיא אור העולם כולו וחייו. ע"כ לדעתי, לנפולים כאלה צריך להסביר פנים בזה האופן, להגיד להם כי יסוד מטרתם היא באמת רצויה, אלא שראוי שלא ילכו "כסומא בארובה" אחרי המנהלים ואחרי הדעות המתקבלות בהמון. כי ידוע הוא שכל דעה חדשה נולדת עם חסרונותיה וסיגיה, על-כן הם צריכים לפקח עין לצרף סיגיה, והצרוף של הסיגים יהי'[18] קרוב להם ע"י מה שיהיו משתדלים בכל

היכולת שלא להתרחק מהיהדות, כדי שיאיר בנשמתם האור הנצחי אור ד', ואז יהיו הם עומדים על הבסיס הטבעי שלהם, ויהיו שלמים בנשמתם, ויהיו כל כחותיהם הרוחניים חיים עמהם, וידעו בהכרה פנימית לשום את דרכם, ולתן לכל נטי' את מדתה, ולא להיות אדוקים באין קץ דוקא לדעות החדשות של הזמן, על כל סיגן ופרשן. לע"ד[19] בדבורים כאלה ירך לבבם מעט, ואם יתחכם כת"ר[20] להתנהג עמם באהבה ובמדת רחמים יוכל להיות שיעלה אותם מדרגות רבות מרדת שחת. ומה שלא יוכל לפעול אצלם בפעם אחת, יפעול אח"כ, והזמן בעצמו יגלה את העורון, שיראו את הזיוף של הדעות החדשות בכללותן, ובכ"ז[21] לא יזניחו לגמרי את הצד הטוב שבהן, שהוא החשק של רדיפת היושר והצדק הכללי.

כן, ידידי, נתקים בימים הללו בקץ החזון "והי' כאוב מארץ קולך". כי אנחנו צריכים להרכין את הרגשותינו הקדושות הרבה כדי לספר עם הבנים בלשון שהם נזקקים, ועם זה להאמין באמונה שלמה, שאור ד' שורה על כל יחיד ויחיד מישראל, ושכל הנסיגות לאחור אינן כי-אם שגגות גדולות, והם במדרגת טועים בדבר מצוה, שחושבים שכך היא החובה המוסרית, שהיא באמת אמתת חפץ ד' בעולמו, כי הוא ב"ה אוהב צדקה ומשפט.

ע"כ ידידי, עצתי היא, שבכל האופנים לא יפקיר את בניו ויקרבם כפי היכולת, וסופם בודאי לתשובה, ואם הם רק יתחילו להתעורר לטובה, ישלימו בניהם אחריהם את פעלם לטובה, ורחמי ד' מרובים הם, כי הוא נוהג בחסדו כל דור.

את הע"י[22] לא הדפסתי עדיין מחוסר אמצעים. והשי"ת[23] יעזרנו לעבוד עבודת ד' באמת ולקרב רחוקים לאורו ואמתו, ולראות מהרה בישעו ותפארתו על ציון קדשו, והי'[24] ז"ש[25] וברכה כנה"ר[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29].

הק' אברהם יצחק ה"ק

אשמח מאד במה שכת"ר[30] מחזיק באהבת אה"ק[31] וקונה יין מאכרי עם-ד', יברכהו ד' מקודש בכל טוב. הנ"ל[32]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. מו"ה - מורנו הרב
8. נ"י - נרו יאיר
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. אח"כ - אחר כך
11. ע"כ - על כן
12. הי' - היה
13. מ"מ - מכל מקום

14. כ"כ - כל כך
15. ע"י - על ידי
16. תוה"ק - תורתנו הקדושה
17. ע"ה - עליו השלום
18. יהי' - יהיה
19. לע"ד - לעניות דעתי
20. כת"ר - כבוד תורתו
21. ובכ"ז - ובכל זאת
22. הע"י - העל ידי
23. והשי"ת - והשם יתברך
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה
30. שכת"ר - שכבוד תורתו
31. אה"ק - ארץ הקודש
32. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אייר תרס"ח - יפו **נמען:** ר' דובער מילשטיין

הרב קוק חוזר לעניין בני הנמען שעזבו את הדת. אין להפקירם: לפי התוספות החשוד על עריות כשהיצר תוקפו נחשב כאנוס, וכך 'השפחה הבישא' של זרם הזמן משדלת את הצעירים, והם אנוסים גמורים. לבם נוטה לטוב ולחסד, והם נלחמים בעד הכלל מתוך טעות. יש לקרבם, לסייע בפרנסתם ולכתוב להם דברי מוסר, ובעיקר לעורר בהם את אהבת עמם. תשובה מתוך הכרת השכל היא תשובה מאהבה, ו'לשבי פשע ביעקב' - המורדים מתוך טעות ישובו במעלה אדירה.

עיקרי הדברים

- הצעירים שעזבו - 'אנוסים' של זרם הזמן.
- קירוב וסיוע ולא הפקרה.
- עיקר המוסר: אהבת העם.
- תשובה שכלית היא תשובה מאהבה.
- 'אסא דקאי ביני חילפי'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אייר תרס"ח[4].

שלו'[5] וברכה מקודש, לכ'[6] ידידי וחביבי הרב הנכבד בתורה ויראת ד' אמתית מו"ה[7] דובער מילשטיין שליט"א[8].

זה לי ימים רבים אשר לשמחת לבבי הגיעני מכתב כת"ר[9]. שמחתי לראות דבריו היקרים לי כחק אוהבים נאמנים, אבל נעצבתי ג"כ[10] הרבה מצערו של ידידי על-דבר בניו, וזה כמה שהנני מבקש לכתב לו כבקשתו, וטרדותי ימנעוני, עד אשר נדחקתי כעת על זמן קצר לכתב מעט.

כן, ידידי, הנני מבין הרבה את דאבון לבבו. אבל אם יחשוב כת"ר כרב המון הלומדים, שראוי בזמן הזה לעזוב להפקר את אותם הבנים אשר סרו מדרכי התורה והאמונה על-ידי זרם הזמן הסוער, הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ד' חפץ בה. כשם שכ'[11] תוס'[12] סנהדרין כ"ו ע"ב[13] ד"ה[14] החשוד, דיש סברא לומר דלא יפסל חשוד על העריות לעדות משום דחשיב כמו אונס, משום דיצרו תוקפו, וכה"ג[15] שכ' כן תוס' גיטין מ"א ע"ב ד"ה כופין, שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאונסין, כן היא ה"שפחה בישא" של זרם הזמן, שנתנו לה מן השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדף כעשן, שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו הצעירים לזנות אחריה. הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון. על-כן יש מכל אלה אחרית ותקוה. הנשמה הפנימית של קדושת ישראל מסתתרת בקרב לבבם בכמה מדות טובות הנמצאות בהם, וכל עיקר מה שיכלה הרשעה לתפס אותם בלבם הוא ג"כ מצד נטיתם הפנימית לטוב ולחסד, ע"כ[16] כאשר הציעה לפניהם את רב העול הנעשה בסדרי-המדינות לפי השקפתם נעשו ללוחמים בעד הכלל, אע"פ[17] שהם טועים בזה לגמרי מצדי-צדדים, מ"מ[18]

א"א[19] לדמות אותם לרשעים ההולכים רק אחרי תאותם הבהמית באין שום מטרה של יושר. ואם לא נדחה אבן אחרי נופלים כאלה כ"א[20] נקרבם כפי היכולת, אז כאשר זרם-הזמן יתהפך ויכירו את הטעות הגדולה הנמצאת בעיקר הרעיון, שבשבילו זנחו את בית-חייהם, יהיו מוכנים לתשובה ולהטבה, והדורות הבאים יוכשרו ע"י[21] זה להיות רמים ונעלים מאד, מחזיקים בתפארת ישראל ובאור ד' המאיר בקרבו בכל חם ועז.

ע"כ לדעתי, עצתי היא לכבודו, שאמנם יותר מכפי יכלתו ודאי אין שום חיוב להעמיס על עצמו, אבל כמה שיש יכולת בידו יקרבם בסיוע לצרכי פרנסתם וצרכיהם המוכרחים, ויהי'[22] לו בזה מקום להביע דברי מוסר בשכל טוב במכתבים. וברית כרותה היא לדברים היוצאים מן הלב, שהם פועלים אם הרבה ואם מעט, אבל גם המעט הוא יקר מאד.

והעיקר של דרך המוסר לצעירים כאלה, הוא לעת-עתה לעורר אותם שלא יעזבו את אהבת עמם, אשר ממנו חוצבו, ולא ישגו בדמיונות כי יהי'[23] להם מעמד הגון ומכובד בחיים ע"י קרבת בני-נכר, אשר הם מקרבים אותם רק בשעת הנאתם, ואח"כ[24] בכל עת כשלון הנם שמחים במפלתם. וע"י[25] ההתעוררות של אהבת האומה יובער הזיק של רגש אמונה ונטית קדושה, הטמון בעמקי הנשמה הישראלית, ויוכל לבא הדבר ג"כ עד לידי תקון המעשים, שיוכל להביא באחרית מרפא של תשובה גמורה, ואין להתיאש כלל משום אחד מזרע-קודש, ו"אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה.

וידע כת"ר, שהתשובה שתבא מתוך הכרת השכל ותשוקת היושר, אחרי הפרץ הרחב והגדול שנפרץ עכשו, אע"פ שאין אנו צריכים לצייר אותה בציור של עצבון נורא ופחד משבר כל העצמות, כפי המובן של התשובה הפשוטה, אלא שתהי'[26] שכלית פשוטה, כמו אדם שחוזר בו מטעות בחשבון שנתברר לו ע"י מספרים ברורים, - מובן הדבר שאי-אפשר כלל שלא יהי' הלב הומה ממראה הדרך העקום והנלוז שהלכנו בה בתעותנו כ"א לפי דרגה דילי', - מ"מ כיון שבאלה שנספחו על גדודי המלחמה של הזמן, בכל צד של אלה הנטיות, היתה להם מטרה שכלית לפי דעתם, כשישובו ישובו ג"כ בשכל, והתשובה השכלית היא באמת תשובה מאהבה, שהיא חזקה ונכבדה מאד, ועל זה נאמר "לשבי פשע ביעקב"; הפושעים והמורדים, שהם אינם אסירי תאוה כי-אם מוטעי דעת, הם ישובו במעלה אדירה מאד. ע"כ יש תקוה גדולה לכל בנינו, רובם ככולם, ונחזיק בם ואל נרפם, "ובמקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א' חי".

אחתום בברכה ואה"ר[27], כנה"י[28] ונפש ידי"ע[29] דוש"ת[30] ומברכו שיראה בטוב ד' באה"ק[31] ובשמחת עם ד' עלי'[32] בב"א[33].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום

6. לכ' - לכבוד
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. ג"כ - גם כן
11. שכ' - שכבוד
12. תוס' - תוספות
13. ע"ב - עמוד ב
14. ד"ה - דיבור המתחיל
15. וכה"ג - וכהאי גוונא
16. ע"כ - על כן
17. אע"פ - אף על פי
18. מ"מ - מכל מקום
19. א"א - אי אפשר
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. ויהי' - ויהיה
23. יהי' - יהיה
24. ואח"כ - ואחר כך
25. וע"י - ועל ידי
26. שתהי' - שתהיה
27. ואה"ר - ואהבה רבה
28. כנה"י - כנפשו היקרה
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
31. באה"ק - בארץ הקודש
32. עלי' - עליה
33. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אלול תר"ע - יפו **נמען:** הרב דובער מילשטיין

הרב קוק לא שלח אתרוגים, כי השנה הרב קוק מחמיר על עצמו ואינו עוסק בייצוא פירות הארץ, אף שהרב קוק מקל לאחרים. על בניו של מילשטיין: יש לקרבם באהבה. בתוספת הרב קוק מסביר מדוע אפשר להחזיר כופרים, אף שחז"ל אמרו 'כל באיה לא ישובון'. הדורות יורדים בחיצוניותם, אבל בפנימיות הקדושה מצטרפת ומתגברת. בזמן הרחוק מגאולה הייתה לקליפה אמונה רעה ממשית, ובזמן הקרוב לגאולה היא רק מחלישה את האמונה, ולכן כשמאירים לכופרים הם שבים. דור עקבתא דמשיחא הוא 'טב מלגאו וביש מלבר', כמו החמור שקדוש בבכורה.

עיקרי הדברים

- החמרה עצמית בשנת השמיטה.
- קירוב הבנים באהבה.
- הקדושה מצטרפת בדורות.
- הכפירה בזמננו - רק חולשה, ולכן אפשר לשוב.
- 'טב מלגאו וביש מלבר' - משל החמור.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אלול תרעי"ן.

כ'[4] ידידי היקר הרב הנכבד ומופלג בתוי"ר[5] מו"ה[6] דובער מילשטיין שליט"א[7], כוח"ט[8] ושנה טובה ומעוטרת.

זה לי זמן הגון אשר קבלתי את מכתבו היקר. מפני רבוי טרדותי נתאחרה תשובתי לידידי ואתו הסליחה.

ע"ד[9] האתרוגים, אשר בכל לב הייתי משתדל להמציא לכבוד אהובי, נמנעתי בשנה זו מלעשות דבר בפועל בעצמי בענין שלוח פירות אה"ק[10] לחו"ל[11], מפני קדושת שביעית. כי אע"פ[12] שמקיל אני על אחרים, כאשר הורו כבר גאוני ישראל נו"נ[13] ז"ל[14], לסמוך על היתר ההפקעה, מפני גודל הדחק וחיי ישוב א"י[15] התלוי בזה, מחמיר אני על עצמי שלא להיות עסוק כלל בענין הוצאת פירות א"י לחו"ל הא שתא. והאתרוגים של הנכרים, הלא יודע כת"ר[16] שהם בחזקת מורכבים ואין לי עסק עמהם כלל. אקוה שיסלח לי ידידי כ"ת[17] על אשר לא מלאתי הפעם את דרישתו, והשי"ת[18] יזכנו למלאות איש חפץ רעהו לתורה ולתעודה כרצון השי"ת[19] ורצון יראיו.

ע"ד בניו, דעתי כמאז לאחוז בדרך הניחותא וההתקרבות היותר חביבה כי רק בחבלי אהבה ועשות חסד אנו יכולים להמשיך אלינו לב צעירינו, רק בנחת ושלו'[20]. ואין ספק בדבר, שאפילו אם הפעולה קטנה עדיין כעת, ברבות הימים תמצא בעזה"י[21] להצמיח פרי תהילה לקדושה ולאמונה ולכל ארחות צדק. הנני חותם בברכה באה"ר[22] לחיים טובים ולשלו'[23] כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] דוש"ת[26] באהנ"א[27],

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[28]: בעת אשר כתבתי בהחפזי את מכתבי לכ"ת[29] לא הי'[30] מכתבו היקר למראה עיני. כעת ראיתי ונזכרתי, שהעירני ע"ד אשר אמרתי שכעת יש תקוה בע"ה[31] להציל ג"כ[32] את הנפשות מעם-קדש שנפלו ברשות הכפירה, ר"ל, ולא יעצור זה מ"ש[33] חז"ל[34] ע"ז[35] "כ"ב לא ישובון", מפני שאחרי משך זמן גדול כ"כ[36], שנתבסם אויר העולם מקדושת תוה"ק[37], אבדה הקליפה את כחה עד שלא תוכל להחזיק מעמד שלא להשיב ולהציל מידה טרף, וידידי שאל ע"ד טעם דבר זה. הנה, אהובי, אלה הם מהענינים העומדים ברומו-של-עולם ומקורם קודש ברזי-תורה. ולאהבת ידידי ארמוז לו בקצרה: כלל גדול הוא, שאע"פ[38] שהעולם יורד תמיד בירידה אחר ירידה, מ"מ[39] אין זה כ"א[40] מצד החיצוניות שלו, דהיינו שהמעשים והמדות נופלים ואינם בערך של דורות הראשונים מצד פרטיות הנשמות. אבל מצד הפנימיות, דהיינו כח-הכלל של כללות קדושת האומה כנס"י[41], כל דור ודור מוסיף על הדורות הראשונים, מפני שהקדושה מצטרפת, ונמצא שהקדושה של מעוט תורה ומעשים טובים של דורות האחרונים מוסיפה אור לשעבר ג"כ, ועבירה אין לה פירות ולא צירוף, בסוד "יתפרדו כל פועלי און". ע"כ[42] כללות האומה בתוכיותה היא מלאה יותר אור ד' מכפי הערך של העבר, אלא שאין הדבר נגלה לעין עד בא משיח צדקנו, ב"ב[43], שיצא מ"היכל קן צפור", כלומר: מכל הקדושות שבכח יגלה בפועל, וראו כ"ב יחדו. וע"כ[44] בזמן שהי'[45] רחוק מגאולה הי' אפשר לקליפה להתלבש באמונות רעות בפועל כמו ע"ז וכשוף, ומינות היא ג"כ אמונה רעה תמציתה היותר רעה של ע"ז, וכשהיא בולעת איזה נפש סובבת היא אותו במצודים ומוצצת את דם החיים הרוחניים שבנשמתו, רח"ל[46]. בסוד "שממית בידיה תתפש". אבל בזמן הקרוב לגאולה אין כח לקליפה להמציא אמונות רעות, כ"א להקליש ח"ו[47] את אור האמונה בלב החלשים. וחלישות זו, אע"פ שהנלכדים בה חושבים שהיא כפירה, והם כמו נתפסים ברשת באין דרך הצלה, אין לה שום ערך של מציאות כלל כ"א חסרון הסברה והארת השכל והרגש, ע"כ מיד שמאירין להם בדרך ד', ע"פ[48] דרכי שכל ישר והרגשות טובות, הולך האור ומאיר עליהם וסופם לחזור למוטב, והם שבי פשע ביעקב ואליהם יבא לציון גואל. ע"כ עלינו להיות בטוחים בחסדי השי"ת, הזוכר חסדי אבות להביא גאולה לבני בנים, שכל בנינו, אפילו הנדחים והאובדים לפי מראית-עין, יהיו למודי ד', והכתוב אומר (זכריה י' ט'): "ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושבו". כי הרע שבהם איננו כ"א חיצוני ובתוכיות הנשמה הכל טוב וקדוש, ע"כ הם מתעוררים לכמה מחשבות של יושר וצדק, אע"פ שהם תועים בדרכם ולא זו הדרך ולא זו העיר, מ"מ הרבה מהם דבקים באומה בכללה ומתפארים בשם ישראל, אע"פ שאינם יודעים בעצמם מפני מה ולמה, ואע"פ[49] שהם מחקים בזה את האומות שהם דבקים עכשיו כל אחד בלאומיות שלו, מ"מ שורש מדתו של עשו הוא פורה ראש ולענה, מקור רשע ושפיכות דמים וחורבן, ושורש ישראל הוא קדוש וטוב מוכן לצדק ויושר, שהוא באמת דעת ד' בעולם. וזהו סוד "עני ורוכב על החמור" שאמרו בתק"ז שהוא דרא דעקבא דמשיחא, דהוא "טב מלגאו וביש מלבר", סוד "כלו הפך לבן - טהור", וחמור אע"פ שיש בו סמני טומאה יותר משאר בהמות טמאות, שמהן נמצאות שיש להן סמן-טהרה אחד, מ"מ יש בתוכיותו קדושה, שהרי הוא קדוש

בבכורה, אלא שהיא גנוזה ומוסתרת מאד, וסופה להגלות ע"י[50] העילוי של פדיון. ואלה הם דברים, שא"א[51] לבארם בכל עמקם כ"א מפה לאוזן בשעת רצון המוכשרת ליושבים לפני ד'.

עכ"פ[52] הנני על משמרתי אעמודה לקרב ולא לרחק, ולקרב אפילו את המרוחקים בזרע. וזאת תהי'[53] כל מגמת תפלת כשרי ישראל, לקשר את כל נשמות עם ד' למקור החיים ולגלות את אור הקדושה הטמון בהם, ואין ערוך ושיעור לשמחת עולמים וחדות ד' הבאה מאתהפכא חשוכא לנהורא, וזאת היא עיקר התורה שנאמרת בהיכל משיח, כאמור בריש הזוהר. והיו נא דברי אלה לשמחת לב כ"ת ולב כל יראי ד' המצפים לישועתו באמת.

ידי"ע איה"ק[54] הנ"ל[55] השמטות

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. בתוי"ר - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. כוח"ט - כתיבה וחתימה טובה
9. ע"ד - על דבר
10. אה"ק - ארץ הקודש
11. לחו"ל - לחוץ לארץ
12. אע"פ - אף על פי
13. נו"נ - נוחי נפש
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. א"י - ארץ ישראל
16. כת"ר - כבוד תורתו
17. כ"ת - כבוד תורתו
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. השי"ת - השם יתברך
20. ושלו' - ושלום
21. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
22. באה"ר - באהבה רבה
23. ולשלו' - ולשלום
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
27. באהנ"א - באהבה נאמנה
28. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
29. לכ"ת - לכבוד תורתו
30. הי' - היה
31. בע"ה - בעזרת השם
32. ג"כ - גם כן
33. מ"ש - מה שכתב
34. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה

35. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "כמו ע"ז וכשוף": עבודה זרה)
36. כ"כ - כל כך
37. תוה"ק - תורתנו הקדושה
38. שאע"פ - שאף על פי
39. מ"מ - מכל מקום
40. כ"א - כי אם
41. כנס"י - כנסת ישראל
42. ע"כ - על כן
43. ב"ב - בני ביתו
44. וע"כ - ועל כן
45. שהי' - שהיה
46. רח"ל - רחמנא ליצלן
47. ח"ו - חס ושלום
48. ע"פ - על פי
49. ואע"פ - ואף על פי
50. ע"י - על ידי
51. שא"א - שאי אפשר
52. עכ"פ - על כל פנים
53. תהי' - תהיה
54. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)
55. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט מנחם אב תרע"א **נמען:** ר' דובער מילשטיין

יש שחשדו שהרב קוק שיבח את 'אותו האיש' (ישו) במאמר ב'הניר' על כוחו האישי וההשפעה הנפשית שלו. הרב קוק מסביר שהכוח האישי הוא טבעי: כשמכשירים אותו בקודש הוא מתעלה, וכשעוזבים אותו הוא נופל לטומאת עבודה זרה. זה סוד הפנימיות והחיצוניות. חכמי ישראל הראו תמיד את גודל כוחם של הרשעים, כמו בלעם. על הבנים: יש לנהוג במידת החסד של אברהם ובמידת השלום של אהרן. דור זה מוכשר דווקא לתשובה מאהבה, ולכן יש למשוך את כולם בעבותות אהבה ולא להתפעל מהמגבירים את הדין.

עיקרי הדברים

- הסבר המאמר ב'הניר' על 'אותו האיש'.
- פנימיות וחיצוניות - כוח טבעי שמתעלה או נופל.
- גודל כוחם של הרשעים (בלעם).
- קירוב הבנים בחסד ושלום.
- הדור מוכשר לתשובה מאהבה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ט מנ"א[2] תרע"א[3].

שלו'[4] וברכה מקודש לכ'[5] ידי"נ[6] הרב הנגיד היקר בתוי"ר[7] מו"ה[8] דוב מילשטיין נ"י[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11].

מכתבו היקר הגיעני ושמחתי בדבריו היקרים ומידידותו הנאמנה. והנה האתרוגים יקבל בע"ה[12], וישמח ויחוג בדיצה וחדות ד' במצוה כמאמרה פרי ארץ חמדה.

וע"ד[13] שאלתו בנדון שכתבתי בחוברת "הניר" ע"ד[14] אותו האיש, שהי'[15] לו כח אישי נפלא והזרמה נפשית, שנמצאו איזה אנשים שתמהו ע"ז[16] וחשדו אותי כאילו באתי לספר ח"ו[17] בשבחו, של אותו פושע-ישראל, שעשאוהו נכרים ע"ז. ידע ידידי, שלא כן הדבר, וכל מי שיקרא את מאמרי העמוק הנ"ל[18] באותו העיון הראוי לענינים רמים כאלה, לא יוכל להעלות כלל על דעתו, שיש כאן ענין של שבח. כי הלא כה דברי, שעצם הכח האישי וההזרמה הנפשית הוא כח טבעי, והוא תלוי בהכשר אם מכשירים אותו ע"י[19] קודש עליון הוא מתעלה, ואם עוזבים אותו בעינו, ונמסרים אליו כמו שהוא, נופלים על ידו לעמקי זוהמת ע"ז. ומי שטעם טעם עץ החיים ידע ויכיר, שזהו סוד פנימיות וחצוניות, שכשהפנימיות מחיה את החיצוניות נהפך לקדושה, וכשהחיצוניות פונה את עצמה מלקבל מהפנימיות חוזר הכל לתוהו וטומאה. ובארתי שורש טומאתו של פושע-ישראל הנ"ל ומהיכן כחו לקוח מכח התוהו שנמשך אחריו, ומשך לתהומא רבא של זוהמת ע"ז ביחוד אותם מבני ישראל שנמשכו אחריו. ולעת כזאת, שבעוה"ר[20] ההסתה מרובה ליציאה מן הכלי, מצאתי לחוב קדוש לבאר דברים הללו. וזה

דרכם של חכמי ישראל מעולם, לא להקטין את ערכם האישי של הרשעים הגדולים כי"א[21] להראות את גודל כחם ולבאר, שבכל גדלם השחיתו, בהשתקעם בטומאתם.

וכן נאמר על בלעם: "בישראל לא קם, אבל באוה"ע[22] קם ומנו - בלעם", והיינו גודל ערך, אלא מצד הרע וההפוך. ולא הביאו דברי לידי תרעומת אלא את קטני הדעת, אבל ת"ח[23] אמתיים גדולי תורה, העומדים בסוד ד', הם מבחינים ב"ה את ערך האמת והתועלת שיש בדברים הנ"ל, שהם באמת מכלל רזי עולם, שמשום עת לעשות לד' הסכמתי לגלותם, כי השעה צריכה לכך. וגדולים וטובים ממני סבלו דבת עם, בשביל ענינים כאלה, שלחץ אותם רוחם הטהור, בשביל תקון הדור, לדבר דברים חדשים ולגלות נסתרות, שלא הורגל בהם השכל ההמוני, ובשביל כך רבו המתלוננים עליהם, עד אשר יצא כברק צדקם ונצדק קודש. ואם הי'[24] הזמן מוכשר כדאי הי' הדבר להאריך הרבה בדברים הנעלים הללו, אבל כעת יספיק הקיצור הנ"ל. והדן אותי לכ"ז ידונו אותו מה"ש[25] לכ"ז.

וע"ד ההתנהגות עם בניו שי'[26], אשמח מאד במה שכבוד ידידי שומע לעצתי, לאחוז במדתו של אברהם אבינו, מדת החסד, ומדת השלו'[27] של אהרן הכהן, זיע"א[28] ועכ"י[29]. ואקוה בע"ה, שע"י[30] ההתקרבות סוף-כל-סוף יפעלו עליהם דבריו היוצאים מן הלב, וכמה שיהי'[31] מזה ניכר בפועל הרי היא מציאה רבה, ומה שישאר כמוס בלב יעשה את פריו בעה"י[32] לימים הבאים לטובה. כי מי זה יוכל לשער את האורה והקדושה הגנוזה בנשמת כל אחד מישראל, וסוף-כל-סוף יצא הכל אל הפועל לטובה, ובאו האובדים והנדחים להשתחות לד' בהר הקודש, ודי עליהם יראה, ואז יגלו פתאום כל אוצרות הטוב של כל הנקודות הטובות, שהשפיע כל אחד על חברו וכל אב על בנו, לשם ולתהלה ולתפארת-עולמים. וכבר דברתי כמה פעמים, שדוקא זה הדור, הנראה כי"כ[33] ריק ופורק עול, הוא היותר מוכשר לאור תשובת אמת, באהבה ובגבורת קודש בבא עתה בעה"י, ע"כ[34] צריכים למשך את הכל בעבותות אהבה וחסד, ולהחזיק בכל עז בדרך ד' הטובה הזאת, ולא להתפעל מכל אלה החפצים להגביר סיטרא דדינא, אפילו אם יהיו צדיקים וגדולים בתורה. כי בדורנו, דור עת קץ מגולה, אור בוקר דאברהם זורח, המביא גואל לבני בנים למען שמו באהבה.

ועל שלומי אמוני ישראל החובה והמצוה להרחיב את הרעיון והמחשבה בעבודת הקודש הזאת, של הארת חסד ואהבה על כל אשר בשם ישראל יכנה, ולהתכוין לזה, בכונת התפלה והמצות, ואז אור ד' יופיע על הטובים, על כי"א ואחד כמעלת נשמתו, ובדרך סגולה יואר מאורו אור קודש ונועם ד' לכל הרחוקים, והנביא אומר: "ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושבו".

הנני בזה ידי"ע[35] דוש"ת[36] באה"ר כנה"ר[37],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד

6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. נ"י - נרו יאיר
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. בע"ה - בעזרת השם
13. וע"ד - ועל דבר
14. ע"ד - על דבר
15. שהי' - שהיה
16. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "שעשאוהו נכרים ע"ז": עבודה זרה)
17. ח"ו - חס ושלום
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. ע"י - על ידי
20. שבעוה"ר - שבעוונותינו הרבים
21. כ"א - כי אם
22. באוה"ע - באומות העולם
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. הי' - היה
25. מה"ש - מן השמים
26. שי' - שיחיה
27. השלו' - השלום
28. זיע"א - זכותו יגן עלינו אמן
29. ועכ"י - ועל כל ישראל
30. שע"י - שעל ידי
31. שיהי' - שיהיה
32. בעה"י - בעזרת השם יתברך
33. כ"כ - כל כך
34. ע"כ - על כן
35. ידי"ע - ידידו עוז
36. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
37. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב דובער מילשטיין

על קשרי אב עם בנים שהתרחקו: הרב קוק אוחז במידת החסד - לקרב את הבנים המבולבלים בכל דרכי נועם, ו'קורטוב אחד של טוב' יקר. בכל נפש מישראל יש ניצוץ קדוש, וכשמקרבים אותו, הוא נעשה שלהבת. כשהבנים רואים שהקשר לא ניתק, מתעוררים בהם רגשי תשובה. עוד: האתרוגים, יין פלמן כשר, והעת כשרה לקנות קרקעות ולהביא חסידים לעבודת האדמה.

עיקרי הדברים

- מידת החסד בקירוב בנים.
- ניצוץ קדוש בכל נפש.
- הקשר מעורר תשובה.
- קריאה לקניית קרקעות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] ידידי וחביבי הרב הנכבד והיקר בתוי"ר[7] טהורה מו"ה[8] דובער מילשטיין שליט"א[9].

שלו'[10] וברכה באה"ר[11],

מכתבו היקר מחודש מרחשון דנא הגיעני. וכאשר תמיד טרדות רבות עוטרות אותי, איני יכול לשלם חובות מכתבים בזמנם גם לידידים היותר יקרים ככ"ת[12] שי'[13], ואתו הסליחה.

ע"ד[14] יחושו לבניו שי', הנה את דעתי יודע כבודו מאז, שאני אחוז בזה במדת-החסד מבלי שום נטי' אחרת, ומימיני בל אמוט בע"ה[15]. ברחמים רבים עלינו להביט על הבנים המבולבלים ברעיון ובמעשה בדורנו, ולתמכם בכל אשר תשיג ידנו, לקרבם להתורה והיהדות בכל דרכי-נועם שבעולם. ודעתי היא, שצריך שיהי'[16] יקר בעינינו קורטוב אחד של טוב שנרויח מהם, אפילו אם לא יעלה הרבה בידינו. אבל לעומת-זה אני מכבד מאד את נטיית לב כת"ר[17] לאמונת-חכמים, שלא לסור מדעת מורו הרה"צ[18] שי'. ע"כ[19] נתינת-עצה מצדי לכת"ר[20] בשאלה קשה זו היא מעבודות הקשות שבמקדש הוראה זו, של הדרכת דרכי-חיים של ההנאת עצה. לדעתי יש ניצוץ קדוש בכל נפש ישראלית, וכשמקרבים ומחבבים מעירים את. הניצוץ הטוב והי'[21] לשלהבת-קודש. ובהמשך-הזמן יהי'[22] יכול לפעול גם אצל בנו גם אצל משפחתם שיתנהגו בכל דרכי היהדות, ולחבב עליהם את קדושת ישראל ע"פ[23] דקדוקי-תורה בקדושה וטהרה, לתן להם משל מכמה בתים אינטיליגנטים באשכנז, שהם מתפארים בגאון במה שהם הולכים בדרכי-היהדות בכל הפרטים, בעניני כשרות-הבית וחיי-המשפחה, ובזה הם באמת מפוארים ונהדרים, וחוט-של-חסד של קדושת-ישראל חופף עליהם, להוסיף יפעה על כבודם וחייהם המהודרים בתכסיס של עושר וגבירות.

ובאופן-התקרבות יש תקוה גם מהצעירים כולם, כי ככל אשר יראו שהרתוק שבין האבות לבנים אינו ניתק בשביל שגיאותיהם, שהם עושים בדרכי-חייהם מפני החושך של הדור, ככה מוכרחים רגשי-תשובה נסתרים להתנוצץ בלבבם, והרגש מביא לידי מעשה, ומעשה מביאה לידי אמונה, עד שמצילין ע"י[24] הדרכה זו נפשות ודורות, בעה"י[25].

בענין האתרוגים בשנה זו היה דוחק גדול, וכשבא מכתב כי כבר לא הי'[26] אפשר להשיג אתרוג נאה שיהי' ראוי לשילוח. כעת בע"ה הולך הענין של האתרוגים הכשרים ומתחזק, וראוי לכל שלמי אמוני עם ד' וכל גדולי ישראל לעזור בזה בכל עז.

ע"ד הלעז על מסחר בית פעלמאן אל יחוש כ"ת[27], הם מוחזקים בכשרות. ובכלל ענין היין הכשר משומר הוא, ומי שנזקק להכשרים ממני הוא נזהר ב"ה שלא יקלקל את עסקו, ויכולים כל צדיקי הזמן ושלמי אמוני ישראל החרדים לדבר ד' לסמוך שהוא כשר בעהשי"ת[28].

והנני בזה חותם בברכה באה"ר, כנה"ר[29] ונפש ידי"ע[30] דוש"ת[31] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

כעת הוא שעת-הכושר גדולה לקנות קרקעות באה"ק[32] ולהגדיל היישוב. מי יתן שיתעוררו לזה גדולי הזמן הצדיקים המפורסמים, להמשיך חסידים ואנשי מעשה ליישוב הקרקע ועבודת האדמה ומסחר הפירות והיין שבאה"ק[33]. אז יולד מזה חיזוק גדול לתשועת ישראל בין בגשמיות ובין ברוחניות, ויותר מכל ברוחניות למבין דבר לאשורו. מי יתן והי'

ידי"ע הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. ככ"ת - ככבוד תורתו
13. שי' - שיחיה
14. ע"ד - על דבר
15. בע"ה - בעזרת השם
16. שיהי' - שיהיה
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. הרה"צ - הרב הצדיק
19. ע"כ - על כן
20. לכת"ר - לכבוד תורתו

21. והי' - והיה
22. יהי' - יהיה
23. ע"פ - על פי
24. ע"י - על ידי
25. בעה"י - בעזרת השם יתברך
26. הי' - היה
27. כ"ת - כבוד תורתו
28. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך
29. כנה"ר - כנפשו הרמה
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. באה"ק - בארץ הקודש
33. שבאה"ק - שבארץ הקודש